

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.11.9>

Volume 6/2

2022 p. 158-175

MEKAN VE MÜZİK İLİŞKİSİNDE TEMEL YAKLAŞIMLAR: ETNOGRAFİK ARAŞTIRMALARDA MEKAN

THE BASIC APPROACHES TO THE RELATIONSHIP OF PLACE AND MUSIC: THE PLACE IN THE ETNOGRAPHIC RESEARCHES

Fulya SOYLU BAĞÇECİ*

ÖZ

Etnografik alan, deneyim ve müzik çerçevesine yerleşen bu çalışmada etnomüzikoloji, antropoloji ve sosyal bilimlerin yöntemsel ve kuramsal bilgi birikiminden faydalanılarak temel yaklaşımlar ortaya konmuştur. Etnografik alana yüklenen anlamların kültür analizi üzerindeki belirleyiciliği disiplinlerarası bir yaklaşımla sunulmuş, tarihsel süreçte farklılaşan ve değişen bilimsel bakış açıları vurgulanmıştır. Alan çalışmalarında etnografik alanın amaç ve koşullara göre değişen yönleri gerek müzik araştırmaları üzerinden gerekse nitel araştırmalarda benimsenen teknikler üzerinden açıklanmıştır. Etnografik alanın coğrafik ve fiziki özellikleri, kurumsallığı, çok boyutluluğu ya da homojenliği, kısaca amaçlanan konuyla bağlantılı olan özgünlüğü yöntemsel ve kuramsal boyutlarıyla belirtilmiştir. Çalışma sürecinde kuramsal, yöntemsel, etnografik araştırmalara dayalı pek çok kaynak taranmış ve elde edilen veriler betimsel bir karakterle yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Etnografik mekan, alan, mekan ve müzik.*

* Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halis Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, Müzikoloji, E-mail: fsoylubageci@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9915-9078, Niğde, Türkiye.

ABSTRACT

In this study, which is placed in the framework of the ethnographic field, experience and music, the basic approaches are revealed by making use of the methodological and theoretical knowledge of ethnomusicology, anthropology and social sciences. The decisiveness of the meanings attributed to the ethnographic field on the cultural analysis has been presented with an interdisciplinary approach, and the scientific perspectives that differ and change in the historical process are emphasized. In the field studies, the changing aspects of the ethnographic field according to the aims and conditions are explained both through music studies and the techniques adopted in qualitative research. During the course of the study, many sources based on the theoretical and methodological ethnographic researches are scanned and the data obtained are interpreted with a descriptive character.

Keywords: *Ethnographic Place, Place, Place and Music.*

Giriş

Etnografik mekana yönelik yöntemsel ve kuramsal bilgi birikimi üzerinden mekan ve müzik ilişkisine yönelik temel yaklaşımları ortaya koymak bu çalışmanın odak noktasıdır. Mekan ve müzik kültürel bir yapının çeşitli göstergeler, sembolik anlamlar ve etkileşimler taşıyan önemli iki unsurdur. Bütün bu anlam örüntüsünü çözümlene çabasının birer sonucu olan çeşitli yöntemsel ve kuramsal ilkeler de zaman içerisinde kültürel dokuyu anlama konusuna farklı cephelerden geliştirilen bakış açıları ile yön vermeye başlamıştır. Burada kültüre ve müziğe dair fenomenlerin yanı sıra bilimsel yaklaşımlarda kültürü çözümlenmek için benimsenen ilkelerin fazlaca rol oynadığı görülür. Aynı zamanda araştırmacının eğitim geçmişinin, benimsediği kuramsal ilke ve ekollerin, konuyla bağlantılı bilgi birikiminin elde edilen verilere, analiz ve yorumlama süreçlerine doğrudan etkisi söz konusudur. Tıpkı kültürel yapının çevresel faktörlerden mekansal unsurlara, hukuk, eğitim ve aile yapılarından inanç sistemine, sanata ve müziğe varana kadar çok boyutlu ve etkileşimli bir yapısı var ise kültürü anlamak da farklılıklara ve çok boyutlu bakış açılarına sahip olmakla mümkün olabilir.

TOBİDER

Nitekim etnomüzikoloj, antropoloji ve sosyoloji gibi alanların tarihsel gelişim sürecine bakıldığında bu konunun bir yansıması olarak birbirini takip eden, birbirine tepki olarak doğan ya da yenilenen perspektiflerle yeniden yorumlanan pek çok paradigmaya rastlarız. Her bir paradigmanın perspektifinde ise müziğe, mekana ve diğer kültürel fenomenlere yüklenen anlamların farklılaştığını görebiliriz. Bu nedenle çalışmada öncelikle mekan ve müzik ilişkisinin genel nitelikleri ele alınmış, sonrasında etnografik paradigmalarda mekan ve müzik ilişkisinin temel özellikleri açıklanmış ve son olarak etnografik mekanın belirlenmesinde alan, deneyim ve müzik ilişkisi açısından rol oynayan faktörler ortaya konmuştur.

Mekan ve Müzik ilişkisinin Genel Nitelikleri

Mekan ve müzik ilişkisi, mekansal biçimin fiziki özelliklerini içeren somut unsurlardan insan davranışlarını şekillendiren psikolojik, toplumsal, kültürel süreçlerin simgesel ve anlamsal boyutlarına kadar uzanan geniş bir yelpazeyi kapsar. Elbette bu kapsam söz konusu ilişkinin bütün unsurlarını açıklama konusunda yeterli değildir. Çünkü mekansal alanların coğrafik, ideolojik, teolojik ve ekonomik pek çok etkeni olmakla birlikte (Tümtaş, 2012: 9) müzik algısının ve müziğe dair uygulamaların bu etkenlerle iç içe geçtiği, beslendiği anlamsal birikim açısından bazen bu unsurlara eklemlendiği ya da bir “karşı duruş”u simgelediği görülür. Bu doğrultuda insanla ve insanın doğasıyla ilgili olması nedeniyle hem mekansal üretimin hem de müzik pratiklerinin kültürel faktörlerle doğrudan bir ilişkisi vardır. Toplumun kırsallık, kentsellik, grupsallık bağlamları, kimliksel ve törensel pratiklerin hepsi mekan içinde inşa olur. Mekan bu anlamda zamanın düşünce ve imgelem dünyalarının yansıdığı birer ayna görevi görür (Tümtaş, 2012: 12). Toplumsal ve kültürel yapılanmanın önemli görüngülerinden biri olan müzik yaşantısı da bu düşünce ve imgelem dünyasının bir parçası olması nedeniyle mekanın anlamsal boyutuyla bağlantı içerisindedir. Timothy Rice (2014: 66), müziğin kökenleri, toplumdaki yeri, performans anlayışı gibi konuların her kültürdeki yansımaları ve tanımlamalarının farklı, o kültüre özgü olan inanç dizinlerine yaslandığını açıklar. Yine Alan P. Merriam’a göre (1967: 3), müziğin ne olduğu, nasıl olduğu hakkında bir teori, insanın hareket ettiği doğal ve kültürel çevre ile koordine edilir. Kültürel yaşantının bir aynası olarak kabul edilebilecek mekan algısı, aynı zamanda müzik ve kültür ilişkisini, bu ilişkinin anlamsal boyutunu, kültüre has özellikleri yansıtan bir araç niteliğindedir. Bu noktada “mekansal alanların ekseninden

müzik algısını ve müziğin özelliklerini anlamak” konusu, hedeflenen çalışma içeriğine göre farklılıklar sergileyen bir kapsamla karşımıza çıkar. Etnomüzikoloji kapsamında olan dolayısıyla genel anlamıyla *kültür ve müzik, müziğin kültürel boyutlarına* yaslanan etnografik araştırmalarda doğrudan ya da çeşitli dolaylı bağlarla mekansal konular yer alır. Mekan ve müzik ilişkisi kentsel ya da kırsal alanlardaki coğrafik ayırım dinamikleriyle, geçmiş ve bugün odağında müzik ve kültür ilişkisinin devamlılığı, dönüşümü, temsili, yayılım ve gelişim özellikleri gibi konular üzerinden karşımıza çıkar. Örneğin “*Afghan music in Australia*” isimli çalışmasında John Baily, (2010: 157), Afganistan’dan Avustralya’ya göç eden Afgan müzisyenlerin buradaki müzik üretimlerini ve yaşanan kültürel etkileşimleri araştırmıştır. Bu çalışmada göç unsuru, kültürel devamlılık, kültürel etkileşim gibi konuların ayrılmaz bir parçası olarak Afganistan ve Avustralya gibi iki farklı ülkenin mekansal bağlarını görürüz. Mekan konusunun etnografik inceleme alanında daha merkezi bir konuma yerleştiği bir diğer araştırma alanına baktığımızda “*scene*” kavramı karşımıza çıkar. *Scene*, yerel ve küresel ilişkisi kurulabilen bir müzik türüne/tarzına gönderme yaparken, aynı zamanda yer/mekan içerisindeki (kent, bölge, ulus) birbirinden farklı müzik tarzlarının o yer/mekan ile kimliklendirilmesine gönderme yapar. Ağırlıklı olarak popüler müzik türlerinin araştırılmasında ön plana çıkan bu kavram, bir bölge ya da mekanla eşleştirildiğinde o müzik türü ile ilgili yerel olanaklarla gerçekleştirilen endüstriyel ve endüstriyel olmayan müzik türleri anlaşılır (Erol, 2009: 234). Dolayısıyla bu araştırmalar bir kent, bölge ya da mekan adı ile anılır. Sara Cohen (2013: 576), “*Musical memory, heritage and local identity: remembering the popular music past in a European Capital of Culture*” isimli çalışmasında rock müzik ile kolektif hafıza arasındaki ilişkiyi Avrupa kültür başkenti Liverpool odağında araştırmıştır. Ayhan Erol (2009: 236), ise *Müzik Üzerine Düşünmek* isimli kitabında yer alan “*Yerel Kültür Olarak İzmir Rock Scene*” araştırmasının mekan kapsamını Alsancak ve Bornova’da yer alan beş rock-bar olarak belirtmiştir.

Etnografik araştırmaları göz önüne aldığımızda mekan bağlamından bağımsız bir çalışmaya rastlamak neredeyse mümkün değildir. Özellikle klasik etnografiyi yansıtan araştırmalarda bu bağlam, coğrafik bir bölge, yöre ya da geleneksel bir alan olabilirken, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren etnografik araştırmadaki yeni arayışlarla birlikte yaşanan dönüşümler, dikkatlerin Doğu’dan Batı’ya çevrilmesine yol açmıştır (Kayaalp,

2014: 105). Bu doğrultuda modern iletişim teknolojilerinin gelişim göstermesiyle mekanın kültürler arasında açık bir tampon oluşturabileceğinden söz etmek zordur (Eriksen, 2009: 460). Ancak yeni yönelimlerle bürokrasi, şirketler, piyasa, bilim ve teknoloji gibi alanların çözümlenmesi ve bu alanlardaki iktidar ağlarının sorgulanması gündeme gelmiştir. Öznesi sadece insan ve kültür odaklı çalışmalar yerlerini yavaş yavaş çok-failli, çok-alanlı saha araştırmalarına bırakmıştır (Kayaalp, 2014: 105). Bu durum etnografyanın, kapitalist dünya sistemi gibi daha büyük makroyapılanmalar tarafından bağlamsallaştırılan geleneksel tek mevkili konumundan, "yerel" ve "küresel", "yaşam dünyası" ve "sistem" gibi ikiliklerle kesişen çoklu gözlem ve katılım alanlarına kaydığının işaretini verir (Marcus'dan akt. Altuntek, 2015: 11). Etnografik araştırmanın çok mevkili konumunu, insana, nesneye, metafora, bir çatışmaya, olay örgüsüne, hikaye ya da kinayeye odaklanarak inşa etmek mümkündür. Bu tür çalışmalardaki mekansal kurgu karmaşık bir kültürel görüngünün farklı ortamlar içinde takip edilmesi anlayışına dayalıdır. Göç çalışmaları çok mevkili etnografya şeklinin en yaygın araştırma türleri olarak gösterilebilir. Evrim Hikmet Ögüt'ün *Geçici Göçün Sesleri: İstanbul'daki Keldani-Iraklı Göçmenlerin Müzik Pratikleri* (2016: 460) isimli araştırması etnografik araştırmanın çok mevkili konumuna örnek olarak gösterilebilir. Bu noktada araştırma müzik ve göç konulu pek çok çalışmada da olduğu gibi kültürel görüngünün farklı ortamlardaki yansımalarını tartışırken, diaspora, geçici göç gibi kavramların da belirleyiciliğinin altını çizer.

Mekan ve müzik ilişkisine kültürel araştırmaların yanı sıra izlenimcilik, avangart gibi akımlarla ilişkili sanat düşüncesinde ve icra, performans, akustik, bestecilik gibi alanlardaki çeşitli deneysel çalışmalar dahilinde rastlamak mümkündür. Çeşitli çalışmalarda dikkat çekici noktalardan biri olan *kavramsal sanat* düşüncesi, hem müzik ve ses unsurunun hem de mekan kavramının bir sanat nesnesi haline dönüşmesini sergilemiştir. Teorik olmayan ancak zihinsel süreçlerle yakından ilişkili sezgisel bir anlayışın ön planda olduğu kavramsal sanat düşüncesinde en can alıcı nokta *fikir ve kavram* unsurudur (Lewith, 1967). Bu anlayışın müzik ve mekan ilişkisindeki yansımaları 1960'lı yılların avangart bestecileri, John Cage, Pierre Schaeffer ve Edgard Varese'nin müzik düşüncelerinde yer almıştır. Bu doğrultuda hem mekan hem de ses unsurunun, hatta söz konusu *fikir ve kavram* anlayışının bir yansıması olarak *sessizlik* kavramının dahi sanat nesnesine dönüştüğünü görebilmek mümkündür. Klasik Batı müziğinde

müzikal ses anlayışının sınırlarını esneten ve plastik sanatlar alanına yaklaşan bu örneklerin yanı sıra kimi sanatçıların seslerin sadece kavramsal nitelikleriyle ilgilendikleri ve deneysel müzik düşüncesine yaklaştıkları görülür (Esen, 2016: 36). Bir elektroakustik müzik formu olan ve Simon Fraser Üniversitesi'nde geliştirilen *soundscape* (mekan sesi) besteciliği, dinleyicinin o mekan ile ilgili hatıralarını ve hayalgücünü harekete geçiren deneysel çalışmalara bir örnektir. Bu çalışmalarda dikkat çeken en önemli nokta hoş, nahoş, yumuşak, gürültülü ya da görmezden gelinen gibi son derece gerçekçi seslerin dijital transformasyon ile çevresel ortamı karakterize eden ve sembolik, algısal, zihinsel kodlara hitap eden bir oluşum içerisine girmesidir (Helvacıoğlu, 2011: 41). Elbette bu çalışmalar seslerin müzikal varlığından sıyrıldığı deneysel örnekleri temsil ederken bireysel-toplumsal belleğe ve kültürel etkileşimlere de vurgu yapar. Bu noktada çalışmamızda ele aldığımız mekan ve müziğe dair toplumsal, kültürel ve çevresel unsurların birer anlam taşıyıcısı olduğunu ve hem müziğin hem de mekansal-çevresel faktörlerin aynı zamanda bir aktarım aracı olduğunu belirtmek gereklidir.

Etnografik Paradigmalarda Mekan ve Müzik

Genelde toplum bilimleriyle özelde antropolojiyle ilişkili olan alan çalışmasına dayalı müzik araştırmaları, etnografik mekan ve müzik ilişkisini etnomüzikolojinin yöntem ve kuram bakımından antropolojiye bağlı olması odağında açıklamayı gerekli kılar (Özer, 2002: 12). Alan Meriam (1964: 3), etnomüzikolojinin müzikolojik ve etnolojik olmak üzere iki bölümden oluştuğunu, her ikisini de vurgulayan, harmanlayan bir yapı içerdiğini ve alandaki bu ikili doğanın her iki literatürü de kapsadığını açıklamıştır. Etnografik paradigmaların farklı kabul ve bakış açıları olması, mekan ve müzik ilişkisini çözümlene ve yorumlama noktasında da farklılıklara yol açar. Her bir paradigmanın perspektifinde yeniden inşa edilen etnografya, mekan ve müzik etkileşimine farklı pencerelerden bakan çeşitli bilimsel kabuller ve yönelimler ortaya koyar. Verilerin toplanması ve sonuçların yorumlanması için bir model sunan paradigmalar aynı zamanda araştırma sürecine yön veren bir kuramdan daha fazlasına işaret eder. Bu doğrultuda paradigmalar bize araştırma amacıyla doğru orantılı olarak en kapsamlı veri olanağını sunacak bir etnografik mekanın belirlenmesi hususunda çeşitli parametreleri sunarken aynı zamanda mekan ve müzik ilişkisinin çözümlenme ve

yorumlanma süreçleri hakkında da bilgi sunar. Ancak paradigmaların ortak noktası toplumların, kültürlerin, geleneklerin bakış açısını çözümlmek iken bu ortak nokta bilgikuramsal ve yöntembilimsel açıdan tartışmalı olmuştur (Altuntek, 2009: 45). Bu durumun en temel nedenleri etnografik araştırma süreçlerinin hem eleştirel yaklaşımlarla hem de değişip dönüşen bilimsel perspektifler nedeniyle bilgi edinme, çözümlme, anlamlandırma ve yorumlama açısından farklılıklar ortaya koymasıdır. Müzik kültürünün araştırılması ve yorumlanması içinde bulunulan ortama, toplumsal yapıya, mekana ve ilgili zaman kesitine bağlı olarak sürekli değişen ve dönüşen koşullarla karşı karşıya olan bir çalışma sürecini beraberinde getirirken bunun yanı sıra paradigmalar kapsamında bilimsel yönelimlerin birbirleriyle çelişmesi araştırmacının önünü görebilmesi adına zorluk derecesini arttıran bir konu olarak görünebilir. Ancak amaca ve probleme dayalı iyi çizilmiş bir yol haritası bütün bu zorlukların avantaja çevrildiği zengin bir yöntemsel ve kuramsal derinliği araştırmaya taşıyacaktır.

Mekan ve müzik aynı anlam dünyasının kodlarını yansıtan iki farklı unsur olarak birbirleriyle bütünlük arz eder. Bu iki ayrı unsuru ortak bir zemine yerleştiren konu ise sosyal ve kültürel ortamda birlik beraberlik bilincini inşa eden sembolik ve anlamsal yapıdır. Mekan ve müzik etkileşimini paradigmalar üzerinden anlayabilmek için toplum bilimleri, antropoloji ve etnomüzikoloji literatüründe yer alan alan çalışmalarını incelemek, bu araştırmalarda izlenen yolların, yapılan çözümlmelerin, yorumlamaların ve ilgili çıkarımların niteliğine odaklanmak gereklidir. Yapılan çalışmalarda doğrudan mekan kuramı üzerine inşa edilen bir yaklaşım beklentisinden ziyade ilgili araştırmaların mekan bağlamı üzerinden paradigmalar arasındaki ayrımlar anlaşılabilir. Özellikle ilk dönem çalışmalarına bakıldığında coğrafik bir bölge ile belirlenen mekansal alanlar, söz konusu bölgeye has müzik ve toplum ilişkisinin çözümlenmesiyle kendini gösterir. Şüphesiz ki bu tür bir çalışmada araştırılan alan, bölge, mekan, kültür ve müzik gibi bütün unsurlar kendi içerisinde anlamsal bir bütünlük taşır ve bu bütünlük sayesinde diğer kültürel, toplumsal, geleneksel yapılanmalardan farklı bir konuma yerleşir. Bruno Nettl (2015: 405) “*Diversity and Difference*” başlıklı yazısında, etnomüzikolojiyi kaçınılmaz olarak bir toplumun “kendi” müziğine sahip ırk, sınıf, cinsiyet, yaş kategorilerine ayrılma biçimini inceleyen, azınlıkların müziğine bakan alanı olarak açıklamıştır. Alan çalışmasının bilinen ilk örneklerinden bugüne kadar yapılan araştırmaları göz önünde bulundurduğumuzda bu çalışmaların ciddi orandaki çoğunluğu, Bruno Nettl’in ayırım ve

farklılıklara yönelik düşünceleriyle örtüşür. Tarihsel gelişiminin ilk dönemlerinden yani Almanya, Fransa, Kuzey Amerika’da yürütülen müzik etnolojisi çalışmalarında ön plana çıkan karşılaştırmalı müzikoloji esasına dayalı yaklaşımlardan (Bulgan, 2016: 1) bugünün etnografik araştırmalarına kadar olan süreçte etnomüzikolojinin bilinen en belirgin problemlerinden birinin “öteki” meselesi olduğu anlaşılır durumdadır. Çalışmamız açısından en dikkat çekici nokta “öteki” algısını vurgulayan söz konusu ayrımlardan birinin de mekan, bölge, yer gibi faktörler olduğu; mekan, müzik ve kültür etkileşiminde anlamsal zeminin mekansal unsurların tasarımından, müzik düşüncesine, müzik türlerinden icraya ve icracılara kadar uzanan somut ve soyut kültürün bütün unsurlarına sirayet edebileceğidir. Dolayısıyla odaklanılan konu, kültürel çözümlemelerde farklı alanlar olarak algılanabilecek mekan ve müzik gibi kültürün iki farklı dinamiğinin aslında aynı anlam dünyasından beslendiği, doğru yöntembilimsel stratejilerle, kavramsal zemin üzerine inşa edilebilecek bir çalışmanın kültürel bütünlüğü oluşturan anlam ilişkilerini ve genel manzarayı ortaya koyacağıdır. Ancak mekan ve müzik etkileşiminin simgesel bir anlam dünyasını yansıtabileceği ve bütün unsurların bu anlam dünyasını dillendiren birer iletişim aracı olabileceği düşüncesi doğrultusunda bilimsel hakikatleri ortaya koymak araştırmacıyı zor ve karmaşık bir tablo ile karşı karşıya bırakabilir. Mehmet Rifat (2009: 13), insan kültürü ile birlikte sürüklenip evrimleşen anlam konusunun açıklanabilmesi için çeşitli düzeylerde ayrıntılı çözümlemelerin ve yeniden yapılandırmaların gerekliliğinden bahsetmiştir. Oluşturulabilecek bilimsel stratejilerin çeşitliliği bize bu konunun pek çok kavramsal ve kuramsal altyapıyla ilişkilendirilebileceğini, pek çok temel prensibi ortaya koyabileceğini gösterir.

Antropolojik çalışmaların gelişim gösterdiği dikkat çekici tarihsel atılımlardan olan keşifler çağı, aydınlanma ve evrimcilik düşüncesi, aynı zamanda müzik çalışmalarının da disiplinler biçimlenişini besleyen önemli üç hareket olmuştur (Erol, 2009: 33). Bu çerçevede ön plana çıkan müzik tarihine yönelik çalışmaların yanı sıra karşılaştırmalı müzikoloji, klasik Batı müziği dışında kalan müzik kültürleri, müziğin evrimi, müzik stil analizi ve karşılaştırma, ses sistemleri, çalgılar gibi müziğe dair fenomenleri aydınlatmaya çalışan bir alan olarak gelişim göstererek etnomüzikolojinin erken dönemlerini temsil etmiştir (Rice, 2014: 17). Karşılaştırmalı müzikolojinin etnografik araştırma alanları, müzik tarihi, müziğin kültürel boyutları gibi konuların anlamlandırılması hususunda benimsediği bilimsel perspektif, müziğin hangi mekansal

unsurlarla ilişkili olduğuna ve müziğe ilişkin problemlerin hangi yönleriyle bu unsurlarla özdeşleştiğine ışık tutar. Bu çerçevede tarih yazımı, Batı uygarlığının ilerlemesini çizgisel bir evrim düşüncesine dayandıran yaklaşımla ele alınmış, diğer bir taraftan müziğin evrimsel gelişiminde hem geçmişe ışık tutma hem de klasik Batı müziği ile doruk noktasına ulaşan evrensel bir müzik tarihi ortaya koyma düşüncesini ön plana çıkarmıştır. Batı dışı toplumlarda “ilkel” olarak kabul edilen insanlardan hareketle, müziğin evrimsel ilerleyişinin kökenine yönelik bilgi elde etme çabası, evrim kuramının müzik alanındaki çalışmalara yansıyan temel yönelimlerinden birini teşkil etmiştir (Rice, 2014; Nettl, 2015; Erol, 2009; Özer, 1997). Etnografik araştırmaların klasik Batı müziğini temel hareket noktası olarak kabul etmesi ve karşılaştırma düşüncesi çerçevesinde “ilkel” olarak kabul edilen coğrafyalara seyahat etmeyi, alan deneyimini sağlayacak katılım ve gözlem unsurunu beraberinde getirdiği için kültürel evrimciliğe dayalı alan çalışmalarının coğrafik mekan unsurlarıyla, çevresel faktörlerle birebir bağlantılı olduğu görülür. Coğrafik mekan ve müzik ilişkisinin çok etkin olduğu bu çalışmalarda etnomüzikolojiye dayalı terminolojinin ilkel ve oryantal biçimleri kastettiği, hatta “exotic music” kavramının ortaya çıktığı görülür (Merriam, 1964: 5). Erich M. Von Hornbostel ve Curt Sachs’ın (2018) beraber yaptıkları çalgı sınıflandırmasına yönelik “Classification of Musical Instruments” isimli çalışmada yer alan “*European and exotic organology*” ifadesi söz konusu terminoloji için bir örnek teşkil eder. Bunun yanı sıra 1909’da Benjamin Gilman, egzotik müzik çalışmasının ilkel ve oryantal biçimleri içerdiğini, W. V. Bingham’ın da buna Dalmaçyalı köylülerin müziğini eklediğini ileri sürer (Merriam, 1964: 5). Mekansal bağlamın keskin coğrafik sınırlarla ortaya çıktığı bu çalışmaların egzotik, ilkel ve oryantal gibi terimler müziğe dair tanımlamalarda da etken olmuştur. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri, dönemin antropolojik bakış açısının karşılaştırmalı müzikolojiye kadar uzanan bir alanda yapılan tanımlamalara, bilimsel stratejilere ve en önemlisi “kültürün ve müziğin anlamlandırılması” konusuna sirayet etmiş olmasıdır. Elbette müzikoloji alanına aşına olan her araştırmacı, bu bilimsel perspektifin ilerleyen süreçte değişen bilimsel bakış açılarıyla birlikte kültürlerin karşılaştırılamayacağı ya da herhangi bir müzik türüne göre başka bir müziği değerlendirmenin bilimsel objektiflik ilkesine aykırı olduğu gibi gerekçelerle eleştirildiğinin farkındadır. Levi-Strauss (2016: 33) “*Tarih öncesi sanat çarpıcı bir gerçekçilik sunarken bu sanatlar aşırı bir şekilsizliğe kadar giden biçimlemenin çok yüksek bir derecesiyle nitelenebilirler*” ifadeleriyle Avrupa sanatının kökenini arama

isteğinin yanlış bir yaklaşım olabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca “*Kendi öncellerinin eserlerinden habersiz ya da bunlara kayıtsız her biri beraberinde karşıt inançlar, teknikler, biçimler getiren farklı toplulukların aynı toprak üzerinde birbirini izlediği düşünüldüğünde, coğrafi sürekliliğin hiçbir şeyi etkilemediği görülür*” ifadesiyle de hem coğrafik dayanakların hem de bu toplulukların sanat algısını Batı uygarlığından eşitsizce geri kalmış kopyalar olarak değerlendirmenin söz konusu ilişkiyi kurmada sonuçsuz bir çaba olduğunu açıklamıştır (Levi-Strauss, 2016: 33). Bu çerçevede müzik kültürüne dair çeşitli çıkarımlarda bulunmak ya da yorumlamalar yapabilmek için sadece yer/mekan/coğrafya odaklı olmanın ya da sadece kültürün evrimsel ilerleyişine dayalı çıkarımlarda bulunmanın, araştırılan durum, olay, örüntü ya da fenomeni ortaya koymada sınırlı bir boyutu teşkil edeceği aşikardır. Çünkü kültür ve müzik ilişkisini içeren sosyal ve kültürel yapılar çok boyutlu bir anlam dünyasının yansımalarını içerir. Bu doğrultuda Bozkurt Güvenç’in (1979: 13) “*doğal çevre ve iklim herşeyi, her farkı açıklamaya yetseydi, aynı bölge ve iklim kuşağındaki komşuların birbirine benzemesi gerekmez miydi ?*” sorusu, hem çevresel faktörlere dayalı evrimcilik düşüncesini yansıtan çıkarımların hem de kültürün tek taraflı yaklaşımlarla anlaşılmasının yetersiz kalacağını ifade eden bir niteliktedir. Dolayısıyla bugünden geçmişe ışık tutma ya da geçmişten yola çıkarak bugüne ışık tutma çabalarını içeren “*etnografik analoji*”ye dayalı köken arayışı çalışmaları (Erol, 2009: 37), kültürel antropoloji ve müzikolojinin gelişimini sağlayan önemli bir itici kuvveti içerirken ilerleyen süreçteki bilimsel yönelimler için de yeni düşüncelere kapı aralayan karşıt bir görüşü temsil etmiştir. Kültürel görelilik ilkesinin antropoloji dünyasında kabul görmeye başlamasıyla birlikte her kültürel grubun kendi coğrafik, ekolojik ve diğer pek çok etkenin tesiriyle kendine özgü bir tarihi olduğu bilinci ön plana çıkar. Bu anlayış toplumların kültürel yapısını etnikmerkezci bir bakış açısıyla değil de empati, anlayış ve bilimsel nesnellik doğrultusunda özgün ve biricik olarak kabul eder (Bates, 2018: 15). Batı merkezli kültürel evrimci perspektifin aksine kültürleri kendi bütünlüğü içerisinde çözümlenmeyi önceleyen bu kuramsal yaklaşım, bilimsel düşünceyi zedeleyen iyi-kötü, ilkel-medeni, Doğu-Batı gibi ikilemlere karşı bir duruş sergilemiştir. Özellikle Malinowski ile beraber alan çalışması süreçlerinin gelişmeye başlaması (Altuntek, 2009: 73), etnografik alana gitmeyen ancak masa başında eline gelen verileri betimleyen yazarın ikincilliğiyle zedelenen bir diğer bilimsel çarpıklığın da önüne geçer. Sadece mekan ve müzik ilişkisinin yorumlanması açısından değil kültürün her unsurunu

betimleme ve yorumlamada güvenilirliği zedeleyen bu anlayış veri toplama süreçleriyle metin organizasyonu süreçlerinin arasındaki ayrımı engelleyen, etnografik mekanla araştırmacıyı buluşturan önemli bir adımdır. Mekana dair yapılan kültürel çözümleme, çıkarım ve yorumlamaların her birinin kuramların çerçeveleriyle şekillenmesi, “bir organizma olarak toplum” ve “bir gramer olarak kültür” paradigmlarında (Özbudun, 2014: 329), davranışsal ekolojide, yorumcu etnografyada, düşünümsel kuramda da farklı anlayışları beraberinde getirecektir (Altuntek, 2009). İşlevselci ve yapısal işlevselci kuramlara göre toplumsal farklılıklar, temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurumların ve kültürel yapıların hangi araçsal misyonla görev yaptığıyla ilişkilidir. Bu nedenle her kültürün kendi iç ve dış olanaklarıyla bağlantılı olarak toplumun bütünlüklü yapısını sürdürmesini amaçlayan parçaları, eğitim sisteminden hukuka, aile sisteminden din anlayışına ve kültürün bütün detaylarına kadar uzanır. Dolayısıyla her bir kültürel unsurun amaçları bu bağlamda şekillenir. Yapısalcı ve işlevselci perpektiften yapılan araştırmalarda, mekan ve müziğe dayalı kültürel çözümler toplumun bütünlüklü yapısına hizmet eden bir müzik anlayışının izlerini yansıtacaktır. Yorumcu etnografya ise toplumsal yapıyı o toplumun üyelerinin gözünden algılamayı, farklı perspektiflerin yaratacağı veri zenginliğine ulaşmayı ve yoğun bir biçimde betimlemeyi önceler. Clifford Geertz’in (2010: 33) görüşlerinden yola çıkarak fenomenolojik bir bağlama sahip olan çalışmalarda mekana ve müziğe ve kültürün diğer pek çok unsuruna dayalı yapılabilecek iyi bir yorumun bizi yorumlanan şeyin merkezine götürebileceğini anlayabiliriz. Her bir paradigmda toplum olma bilincine ve kültürel yapının temel unsurlarına farklı bakış açıları getirildiğinden dolayı kültürlerin yorumlanmasının değişiklikler içermesi normal bir durum olarak karşımıza çıkar. Bunun üzerine araştırmacının perspektifi, etnografik alanların farklılıkları, araştırılan zaman diliminin, çevrenin vs. etkileri de eklenince çok boyutlu anlam arayışlarına girmek gerekecektir.

Etnografik Alan, Deneyim ve Müzik

Klasik etnografi gözünden bakıldığında sadece bir ülke, bir toplum ya da halkı belirli bir coğrafi bölgeye giderek araştırma bilinci, özellikle etnomüzikoloğun işini oldukça kolaylaştıran bir anlayıştır. Ancak her gün değişen yaşam koşulları, siyasetin ve ekonominin yön verdiği pek çok değişken, pek çok kurumun piyasalaştırılması, yaratıcı endüstrilerin türemesi ve kamusal konuların etkisi gibi faktörler, araştırma alanını sadece kendi içindeki anlamlar bütünü olarak değerlendirmeyi zorlaştırır. Bu doğrultuda alanı

sadece bir mekan olarak değerlendirmek yanıltıcı olacaktır. Etnografik alan, mekan bağlamından bağımsız kişiler, kuruluşlar, farklı kuruluşlardaki ortak paydalar ya da aykırı durumlar gibi koşullar baz alınarak belirlenebilir. Etnomüzikoloğun sürekli devinen, küreselleşen ve hayatın her alanında yeni yollarla varlığını sürdüren bu dünya düzeninde el değmemiş bir kültür bulabilmesi güçtür. Yeni ekonomik koşulları, küreselleşmeye tabi olan değer ve normları, kültürlerin en ince detayına kadar nüfus etmiş sosyal platformları görmezden gelen araştırmaların gerçekleri yansıtamadığı aşikardır. Etnomüzikoloğun arayış içinde olması, gerek çalışılan konunun gerçeklerine yönelmesi gerekse kuramsal bakış açıları geliştirmeyi amaçlayan bir çerçeveye hareket etmesi bir zorunluluktur. Nasıl ki her araştırma sürecini bir kuramsal bağlama oturtmak şart değil ise her çalışmayı da bundan önce yapılmış çalışmalardan ve kuramsal mirastan ayrı değerlendirmek yanlış olacaktır. Bu durumda alan, deneyim ve müzik çerçevesine dengeli biçimde inşa edilmiş bir araştırma sürecinin müziğin kültürel boyutlarını çözümleme konusunda sosyal bilimlerin kuramsal ve yöntemsel birikimi ile müziğe dayalı her türlü konu arasında bir köprü ve ilişki kurması beklentidir. Kültürün pek çok alanında olduğu gibi müziğin üretiminde de içinde bulunulan çevrenin, tarihsel konuların ve güncel koşulların etkisi çok büyüktür. Bu durum etnografik alanın gerçeklerinin sadece müziğe bağlı olmadığı hususunu aynı zamanda kuram denizinde terminolojiye boğulmuş bir çalışmanın müziğe dayalı konuları tam olarak aydınlatamayacağı hususunu göz önünde bulundurmayı gerektirir.

Alan, deneyim ve müzik ilişkisi üzerine inşa edilmiş bir araştırma sürecinin en önemli karakteri şüphesiz araştırmacı olacaktır. Çünkü başkalarının perspektifinden onların yaşam deneyimlerini çözümlemeye çalışan araştırmacı bu çözümlemeyi bütün duygu, düşünceleri, mantığı ve zihni ile yani kendi yaşam deneyimleri ile yapacaktır. Araştırmanın ilk zamanlarından sonlandırıldığı sürece kadar araştırmacının çalışmaya etki ettiği düşünümsel süreç devam eder. Üstelik araştırmacının sürece dahil olduğu bu etkinin çalışmaya yansması alana gitmeden ya da katılımcı gözlem ve görüşmeler sağlamadan çok öncesinde başlar. Yani araştırmacılar üzerinde çalıştıkları insan topluluklarından bağımsız değıllerdir ve onlar üzerinde tamamen etkisiz oldukları söylenemez. Daha etkili ve kesin sonuçlar sağladığı gerekçesiyle kültürel antropologların çoğu düşünümselliği etnografik araştırma sürecinin gerekli ve ayrılmaz bir parçası olarak görür. Veri toplayan, bütün bir kültür analizi sürecini yürüten, alan notları tutan ve

katılımcı gözlem sağlamak gibi görevleri olan araştırmacıların metinlerine düşüncelerini yansıtmaları artık bilinen bir durumdur (Lavenda, Schultz, 2017: 36). Deneyimini ve bütün bir düşünümsel süzgecinden geçirmiş olduğu araştırma sürecini etnografiye dönüştürmekle yükümlü olan araştırmacı, deneyim ve metin arasında köprüdür. Nitel araştırmaların insanı ve toplumları anlamaya yönelik doğasının en iyi çözümlenme yöntemi sürece katılmaktır. Bu katılım etnografik alanın yaşam deneyimlerine katılma, müzik pratiklerine katılma, kültürel yaşantıya katılma ya da gözlem seviyesinde kısmi boyutlu bir katılım anlayışıyla yürütülebilir. Araştırmacı etnografik alanla etkileşim içerisine girdiği andan itibaren katılımcı olsa da bu katılımın yoğunluğu sürecin başlarındaki tanıma anlarında daha yüzeyseldir. Ancak etnografik alanın yaşam deneyimlerine gerek görüşmelerle gerek kültürel pratiklere katılımı dahil olan bir araştırmacı daha derin ve yoğun bir çaba içerisinde olacaktır. Katılımın niteliği etnografik alanın niteliğiyle doğru orantılı olacağı için alanın özellikleri burada belirleyici olacaktır. Nitel araştırmalar amaçlı bir biçimde seçilmiş nispeten küçük örneklerle hatta tek bir duruma derinlemesine odaklanır (Patton, 2018: 230). Araştırmanın amacıyla uyumlu olarak tercih edilen örnekleme mantığı etnografik alan anlama çabamızla özdeşleşmelidir. Nitel araştırmaların bize sunmuş olduğu örnekleme toplumsal yapıların çözümlenmesi konusunda farklı alternatifler sunar. Her bir örnekleme çeşidinden yola çıkarak etnografik alanın sadece fiziksel, kurumsal ya da coğrafik bir mekan olması fikri burada devre dışı kalır. Bu doğrultuda etnografik alan ve bilindik bir mekan algısı birbirinden çok farklı durumlardır. Araştırılması ve anlaşılması hedeflenen konu doğrultusunda etnografik alan farklı mekanlarda istikamet eden kişilerden, belirli bir mekanla özdeşleşmesi artık mümkün olmayan kişi, grup ve koşullardan, dijital platformlardaki durum ve koşullardan, sadece bir kurumun üyeleriyle ya da farklı kurumlardan kişi ve grupların bir araya gelmesiyle oluşabilir. Örneğin kökenleri yüzyıllar öncesine dayanan ve günümüzde hala yaşayan bir müzik geleneğinin araştırılmasının hedeflendiği bir araştırmada mekansal bağlam hala belirli bir coğrafik alanda varlık gösteren grup üyeleriyle oluşabileceği gibi kent merkezindeki bir dernek ya da vakıf da olabilir. Bu durumda her iki örnek fiziksel ya da coğrafik bir mekansal alana işaret eder. Nitel araştırmalarda normal ve ortalama olanı aydınlatmaya çalışan tipik durum örnekleme, yapıyı ve yapının varyasyonlarını detaylandırmak için kuram temelli örnekleme, işlemsel yapı örnekleme veya kuramsal örnekleme ya da çeşitlilikten ziyade benzeşik durumları yansıtan bir alanı aydınlatmak için homojen örnekleme tercih

edilebilir. Diğer bir taratan yine fiziksel bir mekanda belirli bir durumu aydınlatmak bazen aşırı ve aykırı bir durumun çözümlenmesini ya da kritik bir durumun çözümlenmesini gerektirebilir. Örneğin Alevi müziği açısından “Telli Kuran” olarak kabul edilen bağlamanın kutsal kabul edilmesi beklenen bir durumdur. Bir cem ayininde bağlama dışında keman ya da gitar gibi çalgıların yer alması, müziğin araç olarak kullanılması belirli durumlarda beklenebilir. Ancak “Telli Kuran” anlamı bağlama yerine farklı çalgılara ithaf edilirse böyle bir anlayış karşımıza aykırı bir durumu çıkarabilir. Böyle bir durumda etnografik alan beklenmedik biçimde pratiklerini yürüten, kültürel anlamların değişmesi, dönüşmesi ya da sembolikleşmesinin ötesine geçtiği aykırı durumlarla karşımıza çıkan bir kurum, dernek ya da bölge olabilir. Mantıklı genellemeler yapılabileceği durumlarda ise en büyük etkiye sahip olan bir ya da birkaç bölge tercih edilip kritik durum örneklemeinden faydalanılabilir (Patton, 2018: 236). Burada dile getirilen bütün örnekleme sadece coğrafik bir bölge, yöre, kurum ya da dernek araştırmalarında değil amaca göre her türlü mekansal bağlamda tercih edilebilir. Örneğin kartopu zincir örnekleme ile sadece belirli bir mekanda varlık gösteren etnografik alanın ileri gelenlerine ulaşmak hedeflenebilirken aynı zamanda ülkenin geneline dağılmış, artık aynı coğrafik bölge, yöre ya da mekanda varlık göstermeyen, ancak araştırılan konuyla muhattap alanın temsilcisi kişilere ulaşmak söz konusu olabilir. Bu durumda etnografik alan belirli bir mekan bağlamına oturmaz ve burada etnografik alanın belirleyiciliği araştırmaya konu olan geleneğin, cemiyetin, kültürün içerisinde öne çıkan temsilcilere ulaşmayı gerekli kılar. Dolayısıyla yaygın bir anlayış taşıyan “alana gitmek” düşüncesi çoğu koşulda belirli bir coğrafik mekan, bölge ya da yöre ile özdeşleşmiştir. Oysa ki etnografi aynı kültüre sahip bir grubun değerlerinin, davranışlarının inançlarının, dilinin paylaşılan ve öğrenilen modellerini tanımladığı, yorumladığı nitel bir desendir (Creswel, 2020: 92).

Dijital çağın bir gerekliliği olarak son dönemlerde gözlem ve katılımcı gözlemin sanal ortamlara kaydığı görülür. Bu tür çalışmalar dijital etnografi, sanal etnografi, netnografi, siber etnografi, internet etnografisi, ağ etnografisi, webetnografi gibi isimlerle karşımıza çıkar (Özbaş Anbarlı, 2020: 93). Bu koşullarda yürütülen çalışmalarda etnografik alan sanal ortamdır. Ayrıca çalışma sürecinde ortaya çıkan koşullara göre alan deneyimiyle veri toplamak kısmen dijital alanlarla kısmen fiziki katılımlarla da sağlanabilir. Sanal olarak yürütülen etnografik çalışmaların birbirleriyle ayrışan yönleri

söz konusudur. Örneğin netnografi, sosyal medyayı sadece bir pazarlama aracı değil aynı zamanda tüketici içgörüsü sağlayan bir araç olarak görür. Bu doğrultuda netnografi, kültürel içgörülere dönüştürülecek sosyal medya verilerinin oluşturulabilmesi için antropolojiye dayalı bir yöntem olarak karşımıza çıkar (Kozinets, 2010: 1). Çevrimiçi, sanal ve siber etnografi aynı anlama gelirken dijital etnografi sadece interneti içeren ortamları ve dijital video gibi bütün yeni teknolojileri içerir (Özbaş Anbarlı, 2020: 94). Bu durumda akıllara gelebilecek sorular şunlardır? Müziğe dayalı sanal çalışmalarda bir araştırmanın dijital, siber, sanal, webetnografi vs. niteliği taşıması için görüşmelerin internet aracılığıyla yürütülmesi yeterli midir? Yoksa gerek görüşmeler yoluyla gerekse sanal ortamlardan, grup ve müzik toplulukları, video, forum vs. kanalıyla veri toplamak ve bu doğrultuda çeşitli çözümler yapmak mı sanal bir etnografik çalışmayı yansıtabilir? Literatüre bakıldığında her iki şekilde de çalışmaların sanal etnografi ya da dijital etnografi olarak adlandırıldığı görülür. Ancak günümüz koşullarında bir çalışmayı sanal bir etnografik alan bağlamına oturtmak için ikinci bakış açısının daha doğru bir seçenek olduğu açıktır. Güncel koşullarda fiziki katılımlarla, yüz yüze yapılan görüşme ve gözlemlerle yürütülen bir alan çalışmasında dahi dijital verilerden müzik videolarından, internet röportajlarından, haberlerden yararlanmak, ayrıca internet ortamına kayan gözlem ve görüşmeler yapmak kaçınılmaz olabilir. Bu sebeple bir çalışmanın sanal bir etnografi olabilmesi için bundan daha fazlası gereklidir.

Sonuç

Etnografik alanı sadece belirli bir coğrafik bölgede yer alan ve içinde yaşayan insanların kendine has toplumsal yaşantısını sürdürdükleri fiziksel ve mekansal bir olgu olarak algılamak kısmi bir anlayış olacaktır. Günümüz koşullarının getirisiyle şekillenen kompleks toplumsal ilişkileri ve geleneksel kültürlerden farklı olan çok boyutlu ve katmanlı sosyal sistemleri çözümler aynı şekilde farklı perspektiflerle irdelenen, üzerinde derinlemesine düşünülmüş bir çabayı gerektirir. Mekana, yöreye ya da bölgeye dayalı müzik araştırmalarında dahi toplumsal yapıyı betimlemek için kuramsal bilgi birikimi, tarihsel veriler ve sosyal yaşamın kaçınılmaz bir parçası olan kültürel etkileşimler gibi pek çok göz ardı edilemeyecek faktör söz konusudur. Mekan bağlamı insan, toplum ve müzik ilişkisiyle ilgili olan her araştırmanın içerisinde belirli boyutlarda varlık bulabilir. Diğer bir taraftan müzik ve mekan etkileşiminin niteliklerine odaklanan bir araştırma sadece mekan kuramı üzerine de sistemleştirilen bir anlayışla yürütülebilir.

Etnografik alan ise belirli bir toplumsal yapıya aidiyeti olan bireyler, kurumsal bir sistem, dijital alanda varlık gösteren bir sosyal ortam, internet ortamında yer alan müzik üretimleri ya da kuram oluşturma yolunu seçen bir araştırmacının gözlemlediği ya da karşılaştığı çeşitli kriterler vs. baz alınarak belirlenebilir. Dolayısıyla “orada bir köy var” anlayışı ve klasik kültür analizi perspektifinin aksine her araştırma serüveninin içerisindeki özgün koşullar baz alınarak geliştirilen ve esnetilen bir araştırma stratejisi nitel araştırmaların doğasıyla uyumlu olacaktır.

KAYNAKÇA

- Altuntek, S. (2009). *Yerli'nin Bakışı Etnografya: Kuram ve Yöntem*. Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Altuntek, S.(2015). *Yöntembilim Üzerine Antropolojik Okumalar*. Dipnot Yayınları, İstanbul.
- Bailey, J. (2010). Afghan music in Australia. *Migracoes: Journal of the Portuguese Immigration Observatory*, 7, 157-176.
- Bates, D. G. (2018). 21. *Yüzyılda Kültürel Antropoloji. İnsanın Doğadaki Yeri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Cohen, S. (2013). Musical memory, heritage and local identity: remembering the popular music past in a European Capital of Culture. *International journal of cultural policy*, 19(5), 576-594.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Eriksen, T. H. (2009). *Küçük Yerler Büyük Meseleler Sosyal ve Kültürel Antropoloji*. Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara
- Erol, A. (2009). *Müzik Üzerine Düşünmek*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Esen, E. (2016). Zamanda Değil Mekânda Olmak: Ses Sanatı Bağlamında Ses ve Mekân İlişkisi. *Tykhé Sanat ve Tasarım Dergisi*. c.1. s.1: 33-51.

- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin Yorumlanması*. Çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi, Ankara.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve kültür*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Helvacıoğlu, E. (2011). *Soundscape Composition Analysis Of Current Aesthetics (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Istanbul Technical University Institute Of Social Sciences.
- Kayaalp, E. (2014). *Etnografik Çalışmalarda Yeni Arayışlar, Alanlar ve Failler*. Ramazan Aras (ed.) *Sınırları Aşmak: Türkiye’de Sosyo-Kültürel Antropoloji ve Disiplinlerarası Yaklaşımlar içinde* (s. 104-122). Konya: Çizgi
- Kozinets, R. V. (2010). *Netnography: The marketer’s secret weapon*. *White paper*, 1-13.
- Lavenda, R. H., Schultz, E. A. (2017). *Kültürel Antropoloji-Temel Kavramlar*. Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Lévi-Strauss, C. (2016). *İrk, Tarih ve Kültür*. Metis Yayınları, İstanbul.
- LeWitt, S. (1967). *Paragraphs on conceptual art*. *Artforum*, 5(10), 79-83
- Merriam, Alan P. (1964). *The anthropology of music*. Northwestern University Press.
- Merriam, A. P. (1967). *Etnomusicology Of The Flathead Indians*. Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research, New York.
- Neetl B. (2015). *The Study of Ethnomusicology*. University of Illinois Press, Urbana, Chicago and Springfield.
- Öğüt, E. H. 2016. *Geçici göçün sesleri: İstanbul’daki Keldani-Iraklı göçmenlerin müzik pratikleri*. *Alternatif Politika*, 8(3), 460-473.
- Özbaş Anbarlı, Z. (2020). *Dijital Etnografi: Dijital Uzamı Anlamak İçin Bir Yöntem*. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 10 (20).
- Özer, Y. (2002). *Müzik Etnografisi*. Dokuz Eylül Yayıncılık, İzmir.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Rice, T. (2014). *Ethnomusicology: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, New York.

Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. Say Yayınları, İstanbul.

Sachs, E. M. V. H. C. (2018). *Classification of Musical Instruments* translated from the original German by Anthony Baines and Klaus Wachmann, with additions and revisions by Febo Guizzi.

Tümtaş, S. M. (2012). *Kent, Mekan ve Ayrışma, Kentsel Mekanda Ayrışma Dinamikleri*. Detay Yayıncılık, Ankara.